

եմ հետեւեալ երկու արձանագրութիւններու,
որոնք մարմարեայ կամ աւելի ճշգրէ՝ կճեայ
քարեր, եւ կը կարծուին թէ տապանաքար են:
Առաջինը կը գտնուի քաղաքին ընկալիչներէն
հայագգի Յովհաննէս Քիւլի-Յովհաննէսեանի
տան մէջ, որուն վրայի յունարէն արձանագրու-
թիւնն է՝

ENΘAKATAKITE
OTICE ΓΑΛBYC
MNHMEΘEOΔOT OC
ΔIAKONKEKIMIAI
APXIC

Եւ երկրորդը՝ քաղաքէն երեք ժամ հե-
ռու Ղւրդու-բոյ անուն ընթրակի ընդարձակ
պարսպին տակն է, պարսպն եւ ներքին շէնքն
խաշակիրներէ շինուած կը կարծուին: Տապա-
նաքարն՝ որ շատ մեծ կճեայ քար մըն է, պա-
րսպին հիմը շինուելու տանն հողի հաւասար
եղած ժամանակ, այս քարն հիման վրայ տա-
րածեր եւ վրան պարիսպը շինած են քարն ան-
տեսանելի ընելու համար: Թամանակի հողով-
մամբ այժմ պարիսպն եւ ներքին շէնքերն աս-
գիէն անդին քայքայուած ըլլալուն, քարն ալ
կիսովին տեսնուելու աստիճանին եկած է: Ար-
ձանագրութիւնն ամբողջովին չ'երեւիր, որչափ
կարողացայ օրինակել՝ ճշգրիտ կը ներկայացընեմ,
որ է՝

CVIBIQC...
pol...
CVIBINSAN...
Ros. ETPN...
vs. NERO...
VIB R...
HERE...
so FIV...
VA...
...ER...

Գ.

ՈՒՆՏՈՐՈՆ ՄԸ, ԿՐԿՆԱԳԻԻ

Սոյն ձեռագիր Աւետարանն իմ անձնա-
կան սեփականութիւնն է, ունի 295 դեղնագոյն
մագաղանայ թերթեր, 18,3×13 հարիւ-
րորդամկտ մեծութեամբ, թերթերուն եղբը-
ներն աղոտած են շատ գործածուած ըլլա-
լուն համար, վերջին գրչութիւնն եղած է
1627ին Գրիգոր Երեւն քահանայի մը
ձեռք մտնելու բոլորագրով, երկսիւնակ, գրչու-
թեան տեղին անծանօթ է թէ եւ, բայց ապա-

հովապէս կը կարծեմ թէ Կեսարիա ըլլալու է,
որովհետեւ Գրիգոր Երեւն գրիչ մը Կեսա-
րիոյ մէջ բաւական գրչագիրներ ունի՝ մի եւ
նոյն թուականներով: Կաղմ տախտակեայ կա-
շէպատ է, սակայն քայքայուելու աստիճանին
հասած: Ձեռագրիս մէջ գատարկ մնացած են
11 մագաղանայ թերթեր: Այս գատարկ
մնացած թերթերն ալ ի միասին՝ ամբողջ մա-
գաղանայ թերթերը Երեւն-Կէն են միջին Կեսա-
րոպեան գրով: Տեղ տեղ շատ անորոշ եւ տեղ
տեղ ալ որոշ կերպիւ հին քերուած գրերն
կ'երեւին շատ զգուշութեամբ գիտող աչքի մը,
բայց ընթեռնուին առ այժմ ինչ համար գտնա-
րին է, այսպիսի Կրկնագիրներն կարգալու միջոց-
ներ չունենալուն համար: Այս Ձեռագիրը կը
ներկայացնեմ այստեղ այն պատճառաւ՝ որ
Վ. Հ. Յակոբս Վ. Տաշեանի, հմուտ բանա-
սիրի եւ լեզուագիտի, «Ամբիւս Բ. Հայ Դպրոց-
նեւ Կէն» հմտակց յօդուածին գուցէ փոքրիկ
առիթ մը եւս աւելնայ, հասկըցնելու համար
գիտնական աշխարհին թէ հայերէն ձեռագիր-
ներու մէջ ալ կրկնագիրներ կան ոչ նուազ
թուով աստ ու անգ, բայց կարող ձեռքեր
պէտք են, որ ի լոյս աշխարհի հանեն:

Տ. Վ. Պ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՍԵՍԻ ՁԵՆՈՐՀԱՆՈՅ «ԾԻՍՈՐՈ ՈՐԳԱՆ»

Հնորհալոյ տապալափական երկասիրու-
թեանս վրայ ընդարձակ յօդուած մը գրած է
հայագէտն Պ. Ֆետտեմ, որ լոյս տեսած է Տիւ-
րինգէնի աստուածաբանական եռամսսթերթին
մէջ սա խորագրով՝ «Ողբերգութիւն Ս. Գրոց»
կաթողիկոսին Հայոց Ներսիսի Գ. Հնորհալոյ»:
Յօդուածը կրնանք երկու մասի բաժնել. առա-
ջինը՝ կենսագրական եւ մասնագրական տեղե-
կութիւնք Հնորհալոյ եւ իւր գրութեանց մա-
սին, երկրորդը՝ յատկապէս վերլուծումն եւ
մասնական (գերմաներէնի) թարգմանութիւն
«Ծիսուս Որդի» անուանուած տաղաչափութեան,
Կենսագրական մասը կրնանք ըստ ինքեան
հոս զանց առնել, քանի որ հանրածանօթ են այս

1 P. Vetter, Die biblische Elegie des armenischen Katholikos, Nerses IV. Schnorhali, ի Թերթիս Theologische Quartalschrift (Tübingen) 1898 (LXXX), Heft II, S. 239-276.

մասին տրուած տեղեկութիւնք. հայագէտն արդէն այս մասին հետեւած է Ալեքանդր Նշանաւոր գործքին («Ներս. Ընորհալի եւ Պարագայ իւր», Վենետ. 1873)։ Եական կէտերը կրնանք ամփոփել այսպէս. Ընորհալին ծնած է 1102ին՝ կրտսեր որդի Ապրիատ իշխանի, մայրն ենք՝ Պաշլաւունեաց իշխանական ցեղէն. իւր նախնեաց մէջ Նշանաւորագոյն անձնաւորութիւնն է Գր. Մագիստրոս († 1058), որուն չորս որդւոց երկրագոյնն է Վահրամ, իբրեւ կաթողիկոս հանրածանօթ Գրիգոր Բ. Վկայասէր (կթղ. 1065—1105)։ Վկայասիրի թրդերենք մին՝ որուն անունն անծանօթ է, էր մայր Ապրիատայ՝ հօր Ընորհալւոյ։ Ապրիատայ չորս որդիներէն (Վասիլ, Դահան, Գրիգոր եւ Ներսէս) վերջին երկուքն եկեղեցական վիճակի որոշուած՝ ընտիր կրթութիւն ստացան հակողութիւնը Վկայասիրի եւ անոր մահուանէն վերջը՝ Բարսեղ կաթողիկոսի, որ Նոյնպէս Պաշլաւունեաց ցեղէն էր, որոք կրտսերագոյն թեւ Վկայասիրի։ Դաստիարակ ուսուցիչ կարգեց Բարսեղ կաթողիկոսն՝ հռչակաւոր վարդապետ մը՝ զՍեփականոս Կարմիր-Վանաց։ Բարսեղի մահուանէն վերջը՝ կաթողիկոսութեան գահն ամբարձաւ Ընորհալւոյ եղբայրն Գրիգոր Գ. (կթղ. 1113—1166)։ Ընորհալւոյն թահանայ ձեռնադրուելու տարին որոշ չէ. թէ եւ ապահովագրէ 1121էն յառաջ էր այն (տե՛ս Ալեքան, էջ 58). Նոյնպէս անորոշ է եպիսկոպոսութեան տարին, միայն թէ 1139էն յառաջ ըլլալու է, որ տարին Ներսէս՝ արդէն եպիսկոպոս՝ գնաց Անտիոքայ սինհոդոսը. (Ալեքան, էջ 148)։ Ընորհալի եւ իւր եղբայրը Գր. կաթողիկոս անբաժան ժրջան գործակից էին հայ եկեղեցւոյ պայծառութեան. Գրիգորի մահուանէ երեք ամիս յառաջ, 1166 տարւոյ ապրիլ 17ին ձեռնադրուեցաւ Ներսէս կաթողիկոս, որ առթիւ հրատարակուեցաւ իւր հանձնարանք զեղեցիկ «Ընդհանրական»՝ հայ ժողովրդեան ամէն զատու ուղղուած։ Ընորհալւոյ այն ճգանք՝ որով կը ջնար Կայս. եւ յոյն եկեղեցեաց մէջ միաբանութիւն հաստատել, արդիւնք են երեք թղթերն առ Մանուէլ Ա. կայսր (1143—1180), որոք 1167, 1170 եւ 1173 տարիները գրուած են։ Այս նպատակաւ սինհոդոս մը գումարելու պատրաստութիւնները կիսատ մնացին՝ Ընորհալւոյ Նոյն 1173 տարւոյ ամառուան կամ՝ օգոստոս 8ին վախճանելովն, 71 տարեկան։

«Ներսիսի Դ. գրական գործունէութիւնը, կ'ընէ հայագէտն, ընդարձակածաւալ էր, եւ կը

տարածուէր աստուածաբանութեան բազմադիմ ճիւղերուն վրայ, ի մասնաւորի՝ հայ եկեղեցւոյ վարդապետութեան, եկեղեցական բարեկարգութեան, բայց նաեւ փրկեսոփայութեան, Ս. Գրոց մեկնութեան եւ խրատաբանութեան։ Մեղի հասած են նաեւ քանի մը ճառեր։¹ Բայց մենք հոս պիտի զբաղուինք միայն իւր բանաստեղծական երկերովն։ Նախ կը դանենք բազմամիւ մանր բանաստեղծութիւններ՝ մասամբ վարդապետական եւ մասամբ քնարերգական նկարագրաւ, քանի մը հատ ալ նամակ չափական ձեւով։ Այս փոքր տաղաչափութեանց մէջ Ներսէս կը սիրէ այլուրեքական եւ ծայրանուն (acrostiche) ձեւը, մանաւանդ վերջինը։ Բազմամիւ տաղերու տողից սկզբնատառը Ներսէսի անունն եւ տիտղոսները կը կապուի։ Բանաստեղծին այս միտութիւնը, զոր կը տեսնենք արդէն Ս. Եփրեմայ թով, մանաւանդ թէ՛ այլուրեքական տաղերու նկատմամբ խօսելով՝ աւելի եւս կանուխ նշոյն իսկ Սաղմաաց պլուպլու հեղինակաց թով, պէտք չէ դատել մեր արդի ճաշակովն՝ որ թերեւս բանաստեղծելու այս եղանակն արեւնատակալ համարի, այլ պէտք է հնոյն Արեւելից ճաշակով դատել։ Արեւելք այս կարգի արուեստագիտութիւնք իբրեւ բուն բանաստեղծական գեղեցկութիւնք կը համարէր։ Ներսիսի բովանդակ մանր տաղաչափութիւնքն ամփոփուած են անոր Մատենագրութեանց (թէ եւ ոչ իրականաբար) հրատարակութեան մէջ, որ Վենետիկ 1830ին լոյս տեսած է։

Հայագէտը համառօտաւ կը յիշէ գլխաւոր տաղաչափեւ երկասիրութիւնները, որոց առաջինն է «Վիպասանութիւն», կամ՝ պատմութիւնն Հայոց մինչեւ իւր օրերը, իբր 1600 տուն, գրական երախայրից հեղինակին, որ յօրինած էր զայն 1121ին՝ երբ քսանամեայ էր։ «Ողբ Եղեցի», գրուած է՝ Նոյն թաղարքին 1144 տարին հալէպի էմադրգոյն Ջինգիս սուլթանէն առնուելուն եւ կործանուելուն առթիւ, Նոյն դէպքէն մէկ երկու տարի ետքը, 1145—1146ին։ Աւելի վարդապետական բովանդակութիւն ունի «Բան բանաստեղծ, խորագրեալ երկասիրութիւն, իբր 1500 տուն։ Եւստի Ներսէսի անուն ալ մերձաւորապէս 600 տուն է։ Ասանցմէ զատ Նշանաւորագոյն է «Եփեսոս Որդի»

¹ Հմտ. K. F. Neumann, Versuch einer Geschichte der arm. Literatur, 1886, p. 154—159. F. Nève, L'Arménie chrétienne etc. 1886, p. 269ff. P. Vetter, ի գիրս Freib. Kirchenlexikon, Բ. Եր. Հոր. Թ. 161—62. — Ընորհալւի Գրութեանց ընդարձակ ցուցակ մը տես մեր «Ցուցակ», էջ 1134—1135։

երկասիրութիւնն, որ հայագիտիս գրութեան գլխաւոր առարկան է, եւ որուն մասին կը գրէ հետեւեալները:

“Մենեագոյն ողբերգութիւնն է “Յիսուս Որդի”, որ այս անուամբ կը յորդորուի՝ տաղաչափութեան նոյն բառերով սկսելուն պատճառաւ: Ինչպէս ինքն իսկ Ներսէս յիշատակարանին մէջ կը ծանուցանէ, շարագրած է իւր այս գլխաւոր երկասիրութիւնը 1152ին, ուստի երբ 50 կամ 51 տարեկան էր՝ չայոց քով ի սկզբանէ վեր ամենամեծ յարգանք վայելած է “Յիսուս Որդի, տաղաչափութիւնս”¹ Այս յարգանաց պայծառագոյն ապացոյցն են նոյն երկին հայ քննադիրն բացման թուականներն: Երկասիրութիւնն ապագրուած է 1565, 1643 եւ 1660 ի Վենետիկ, վերջին տարին նաեւ Ամստերդամ, 1702ին՝ Մարսէյ, 1724 եւ 1746ին՝ Կ.Պոլսն, 1785ին՝ Պետերսբուրգ, 1792ին՝ Մարաբա, 1830ին՝ Վենետիկ, վերոյիշեալ Մատենագրութեանց հրատարակութեան մէջ. (էջ 9 — 166): չայոց այս կարծեաց համաձայն է նաեւ քանի մ'երուպայի հայագիտաց կարծիքը: Այսպէս Նայման “Յիսուս Որդի”, տաղաչափութիւնն կ'անուանէ՝ “Իւր տեսակին մէջ գլուխ գործող մը.” եւ իրմէ շատ աւելի յառաջ գաղղիացի հայագէտն Յակովբ Վիլլոտ (J. Villotte, 1656—1743) իւր լատիներէն—հայերէն բառագրոց մէջ՝ որ 1713ին լոյս տեսած է, կը գովէ այս գիրքն իրենէ “Ճշմարտիւ աստուածային գիրք”: “Ես ի հարկէ այս կարծեաց համաձայն չեմ կրնար ըլլալ: Վասն զի բանաստեղծութիւնն ունի նաեւ իւր անժխտելի թերութիւնները, ի մասնաւորի Եւրոպացւոյ մը ճաշակին համեմատ շատ անգամ արուեստական կը գտնուի. դարձեալ Բ. Գրոց մէջ նիւթոց յօրինուածութիւնը կը պակսի: Պէտք է դարձեալ աչքի առջնել ունենալ որ երկասիրութեանս գեղեցկութիւնը կապուած է գլխաւորաբար այն պարագային հետ, որ Ներսէս մեծ ճարտարութեամբ կը գործածէ հայերէն

լեզուն. իւր տաղերուն մէջ հայերէնը ճշմարիտ գեղեցկուն ներդաշնակութիւն մը կը ցուցնէ: Ուստի ողբերգութեան համար անհրաժեշտ է անոր սկզբնագիր լեզուն հմուտ ըլլալ: Երբ գեղարուեստական երկս օտար լեզուի մը թարգմանուի, մասնաւոր եւրոպական նորագոյն լեզուի մը՝ որ բացարձակութեան սեփականութեան եւ ճշգրտութեան, ինչպէս նաեւ սեւերուն ճոխութեան մասին ամենին իսկ չի կրնար մրցութեան բերուիլ հին հայերէնի հետ, այն ժամանակ սկզբնագիրն երբեմնագեղ կենդանութիւնը կ'աղետանայ կ'անհետանայ: Սակայն նաեւ այս օտար հանդերձին ներքեւ՝ ուր գործընդին միայն բովանդակութիւնը կը կշռուի, հայ հայրապետին ողբերգութիւնն կը ներկայանայ իբրեւ հարգաւոր եւ ճշմարիտ բանաստեղծի մը գործ: Բոլորովին ինքնատիպ է ամբողջին գլխաւոր գաղափարը. հիւնալի է բանաստեղծին կարողութիւնը՝ մինեւնոյն հիմնական գաղափարը — ապաշխարանաց զգածուած — առանց կրկնութեան բազմադիմ նորանոր շրջաններով բացատրելու. լեզուն թէեւ յաճախ արեւելեան ճապարակութեամբ՝ շատ տեղեր ներառողութեանց չին զանազան լեզուներէ հին կտակարանի մարգարէից բացատրելու կերպը կը յիշեցնէ: ”

“Ըստ մտաց հեղինակին երկասիրութիւնն ապաշխարանաց աղօթք մըն է տաղաչափաւ” հետեւելով հին եւ նոր կտակարանի պատմութեան գլխաւոր իրողութեանց. աղօթք մը՝ զոր կ'ընէ խօսող հեղինակը բովանդակ քրիստոնէութեան կողմանէ: Թէ այս է երկասիրութեանս հիմը կաղմող գաղափարն, յայտնադրման կ'ապացուցի նաեւ Յիշատակարանին, ուր Ներսէս իւր այս տաղաչափութիւնը կ'անուանէ “բան աղօթական” զոր կը մատուցանէ հանրութեան կողմանէ, “Ըջան եւ զգործ համապատմայն Առիս փոխեալ դիմանական”, եւ “ընդ Աստուծոյ դէմ՝ անդիման” խօսակցելով անձն անարժան: Ուստի բանաստեղծը բովանդակ քրիստոնէութեան կողմանէ մեղաց խոստովանութիւն մը կ'ընէ քրիստոսի միանին Աստուածորդոյն եւ աշխարհիս Փրկչին առջեւ: Իւր այս խոստովանութեան նիւթն ու կարգը կը քաղէ հին եւ նոր կտակարանէ: Առաջին գլուխ մէջ ընթերցողին աչաց առջեւ կը ներկայացնէ հետզհետէ հնոց կապի բոլոր այն անձինքն՝ որ Նշանաւոր եղած են բարի կամ չար գործերով, ամեն անգամ իւր հոգւոյն արամագրութիւնը համեմա-

¹ “Սակայն կրնայ գուշակուիլ որ Ներսէս յետոյ, երբ կ'աւելցուի էր, տաղաչափութիւնն երկրորդ անգամ հրատարակած է թեթեւ. փոփոխութիւններով: Վասն զի Յիշատակարանին 89 եւ 70 տողերուն կրկին տարբեր ընթերցումներ կը գտնուին, որոնց մին կը ստիպէ զմեզ ընդգուշել որ բանաստեղծին արդեն կ'աւելցուի էր: ”

² Ալեքան, (անդ, էջ 224) տաղաչափութիւնն Միւրառնի “Գրոսիս կորուսեալն երկին հետ կը համեմատէ: ”

³ Նայման, էջ 152—153: ”

⁴ 84-ն Ալեքան, էջ 242, Ծան. 1, ուր յառաջ կը բերուի Վիլլոտի խօսքը՝ Seripat carmine librum planum divinum, cuius titulus Iesus Filius.

տեղով հին կտակարանի անձնաւորութեանց տրամագրութեան հետ: Երկրորդ Գրքին մէջ գիմառնաբար իւր վրան կը դարձնէ աւետարանաց մէջ պատմութեան ճեպտն հրաշքները, ի մասնաւորի բարցական իրատեսերը, որ կը պատկանուին ճեպտն խոսքերուն եւ Յիսուսի առաջաց մէջ, եւ այս դարձեալ անոր համար՝ որ ողբայ այն խորին հակառակութիւնն որ կայ քրիստոնէական գաղափարականին եւ իւր անձին վարուց մէջ: Երկրորդ Գրքին մէջ, որուն վրայ յայտնապէս ամենէն աւելի խնամք տարած է բանաստեղծը, կը նկարագրէ կարգաւ քրիստոսի չարաբանքն, յարութիւնն ու համբարձումը, Հոգւոյն սրբոյ առաքումը, բացատրելով խորհրդոց իւրաքանչիւր մասին աղնութիւնն հանդէպ քրիստոնէութեան մեղաց՝ որ ըստ իւրաքանչիւր կարգի դասաւորուած յաւաքը կը բերուին: Ի մասնաւորի երկար կը նկարագրէ Շնորհալի այն հակասութիւնն որ կայ մարտիրոսաց, ճգնաւորաց եւն տանջանաց եւ ապաշխարութեանց մէջ մէկ կողմանէ եւ միւս կողմանէ իւր անձին միղանալական եւ թուլացեալ վարուց մէջ: Ասկէ ետքը խոսքը կը դառնայ վերջին դատաստանի վրայ, որ մասը ստուգել մեծագործ ու շքեղ նկարագրութիւն մըն է, — նախնայնք դատաստանի, երեւումը դատաւորին, դատապարտութիւն չարաց ըստ այլեւայլ դատուց, երանութիւն արդարաց դարձեալ այլեւայլ դասերով, եւ վերջապէս պաղատանք բանաստեղծին՝ դատաստանին օրն աջադուրը դատուելու: Այս աղաչանքը կը մատուցանէ Ներսէս իւր անձին, իւր անձին, իւր բարեխմանց եւ իւր թշնամեաց, ի վերջոյ նաեւ իւր տաղաչափութեան բարեպաշտ ընթերցողաց կողմանէ: Վերջը կցուած «Եղիտատկարանը» տեղեկութիւններ կու տայ տաղաչափութեան մտաց ու նպատակին նկատմամբ, եւ կը շնայ փարատել այն թիւի ըմբռնումները որ կրնան ծագիլ ընթերցողաց մտաց մէջ իւր հեղինակած «աղօթական բանին» ձեւէն:

«Տարակուսական է թէ ամբողջին երեք Գրքերու բաժնուիլը կերպապէս հեղինակին սկզբնագրին մէջ ալ կար. վրան զի ամեն ձեռագրաց մէջ չէ պահուած թայց յամենայն դէպս Ողբերգութեան ծրագրին համեմատ է եւ անոր յօդոնաւորութեան մէջ հիմնուած: Տաղաչափական տեսակետով երկաւորութիւնն կը բաղկանայ իւր 4000 տողէ, իւրաքանչիւր 8 վանկ ունենալով, եւ չորրորդ կամ հինգերորդ վանկէն ետքը՝ հասած մը: Վերջինս՝ կամ

հասածը՝ խիտ պահուած է եւ երբեք չի պակսիր: Հին Հայոց բանաստեղծութիւնը չի ճանչնար վանկերու քանակութեանց տարբերութիւն, սակայն դաշնակութիւնն սկզբէն մինչեւ վերջը մեծաւորը (iambique) է, — պարզապէս հետեւութիւն հայերէնի շեշտման կանոնաց. վրան զի հայերէնին մէջ բառերու ամենամեծ մասը կը շեշտուի վերջին վանկին վրայ: Առով տող մ'անհրաժեշտ կամ մեծաւորը կամ վերջատանը (anapestique) շեշտաւորութիւն կ'առնու, իսկ մեծատարական (trochaïque) կամ ստեղնական (dactylic) չափ մ'անկարելի կ'ըլլայ: Շնորհալի մէկ տուն կը համրէ իւրաքանչիւր կրկին տողը: Այս կէտը յայտնի է անկէ որ Յիշատակարանին մէջ իւր երկը «երկհազարեան տամբ յանգական» կը հաշուէ. այս 2000 տունն այն ժամանակ միայն մերձաւորապէս ճիշդ կը գտնէր, երբ տաղաչափութեան 4000 տողերուն ամեն երկտողը մէկ տուն հաշուէր: Ողբերգութեան տարաքին յօդոնաւորութեան եզական կէտն է իւր յանգը: Վրան զի տաղաչափութեան բոլոր 4000 տողերն ալ միեւնոյն յանգն ունին, այսինքն — ինչ կը յանգին: Միայն Յիշատակարանին մէջ յանգը կը փոփոխուի. այսինքն 48 տող կը յանգին — ա, կը յաջորդեն 48 տող ալ որ — այ յանգն ունին, որոնցմէ ետքն կու գան 64 տող — ի յանգով» եւն:

Հոս կ'աւարտի Հայադպիտ յօդուածին առաջին մասը. երկրորդն ինչպէս վերն ըսինք՝ վերլուծումն է Ողբերգութեան նիւթոյն, բայց նաեւ գերմ. թարգմանութիւնն այլեւայլ մասանց Ողբերգութեան: Իւր թարգմանութեան եղանակին վրայ կը գրէ Հայագէտը. «Տաղաչափութիւնն տակաւին չէ թարգմանուած. գոնէ ինծի ծանօթ չէ թարգմանութիւն մ'որեւէ լեզու: Ուստի երբ փորձ մը կ'ընեմ քրիստոնէական — արեւելեան բանաստեղծութեան այս նշանաւոր օրինակը գրմանացի ընթերցողը ծանօթացնելու, կարծեմ թէ աւելորդ բան մ'ըլած չեմ ըլլար: Ի դիպուածի որ տեղ տեղ բանաստեղծին բուն իմաստն իմ գրմաներէն փոխադրութեան մէջ անճիշդ թարգմանած ըլլամ, որուն մասին հայերէն լեզուի հիմնապէս հմուտը դատելու են, կը յուսամ թէ ինծի ջատագովութիւն կ'ըլլան այն մեծամեծ դժուարութիւնքն՝ զոր թարգմանչին առջեւ կը հանէ այս տաղաչափութիւնն մասամբ իւր լեզուի սեղութիւնեամբն եւ մասամբ իւր կամուս վրէժի թողութեմ» նշանակականութեամբն (symbolique) եւ այլասացութեամբն: Թարգմանութեան հա-

